

دانشگاه فرهنگیان
فصلنامه علمی - تخصصی
مینانت فرهنگی و سرمایه اجتماعی
سال اول - شماره یک - بهار 1400
تاریخ چاپ: بهار 1400

مدلسازی رابطه علت و معلولی سرمایه اجتماعی و کیفیت زندگی (مطالعه موردی: ساکنین منطقه 2 شهر تهران)

تاریخ دریافت: 1400/02/09	مهدی مختارپور ¹
تاریخ پذیرش: 1400/02/20	پروین فرزانه ²

چکیده

هدف اصلی این تحقیق بررسی رابطه میان سرمایه اجتماعی و کیفیت زندگی در میان خانواده های ساکن منطقه 2 شهر تهران است. برای فهم و پی بردن به رابطه سرمایه اجتماعی و کیفیت زندگی از روش تحقیق پیمایشی استفاده شده است. جامعه مورد بررسی ما در این تحقیق کلیه خانواده های منطقه 2 شهر تهران می باشد که تعداد آنان به 205883 نفر می رسد که بر اساس فرمول کوکران حجم نمونه 385 نفر می باشد. ابزار گردآوری اطلاعات پرسشنامه محقق ساخته بوده که بعد از برآورد اعتبار و پایایی در بین پاسخگویان توزیع گردید. شاخص های مورد سنجش برای سنجش کیفیت زندگی عبارتند از وضعیت سلامت و تغذیه، کیفیت آموزش، گذران اوقات فراغت، کیفیت مادی، کیفیت محیطی، بهزیستی روانی. برای سنجش سرمایه اجتماعی نیز از شاخصهای اعتماد اجتماعی، مشارکت اجتماعی و ارتباطات (روابط و پیوندهای میان افراد) استفاده شده است. یافته ها بیانگر این است که بین تمام ابعاد متغیر سرمایه اجتماعی و کیفیت زندگی رابطه معنادار و مستقیمی وجود دارد. به این معنی که تغییرات در میزان سرمایه اجتماعی باعث ایجاد نوسان در متغیر وابسته (کیفیت زندگی) خواهد بود.

کلیدواژه ها: اعتماد اجتماعی، کیفیت زندگی، سرمایه اجتماعی، مشارکت، شهر تهران

¹ استادیار جامعه شناسی، واحد تهران غرب، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران، mehdi.mokhtarpour@gmail.com

² دانشجوی دکتری جامعه شناسی، دانشکده علوم انسانی، واحد تهران غرب، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

بیان مسئله

سرمایه اجتماعی بر اساس نظر بسیاری از دانشمندان به پیوندها و ارتباطات میان اعضای یک شبکه به عنوان منبعی با ارزش اشاره دارد و از طریق هنجارها و اعتماد متقابل، موجب تحقق اهداف افراد و اعضا جامعه می‌گردد. مفهوم سرمایه اجتماعی به عنوان منبعی قلمداد می‌شود که ممکن است افراد، گروهها و جوامع برای نیل به نتایج مطلوب آن را بکار گیرند. لذا مفهومی است که بسیاری از تحلیلگران اجتماعی و اقتصادی از آن برای توصیف طیف وسیعی از فرآیندهای اجتماعی و نیز برای پاسخ به پرسشهایی در جهت چگونگی تحقق توسعه استفاده می‌کنند.

امروزه، در کنار سرمایه های انسانی، مالی و اقتصادی، از نوع دیگری از سرمایه به نام سرمایه اجتماعی نام برده می‌شود. این مفهوم به پیوندها و ارتباطات میان اعضای یک شبکه به عنوان منبع با ارزش اشاره دارد که با خلق هنجارها و اعتماد متقابل موجب تحقق اهداف اعضا می‌شود. سرمایه اجتماعی که صبغه ای جامعه شناسانه دارد، به عنوان یک اهرم توفیق آفرین مطرح و مورد اقبال فراوان نیز واقع شده است. سرمایه اجتماعی، بستر مناسبی برای بهره‌وری سرمایه انسانی و فیزیکی و راهی برای نیل به موفقیت قلمداد می‌شود. سرمایه اجتماعی به زندگی فرد، معنی و مفهوم می‌بخشد و زندگی را ساده‌تر و لذت بخش‌تر می‌سازد.

سرمایه اجتماعی یک مفهوم چند وجهی و در حال حاضر یک مفهوم نامشخص با تعدادی از تعاریف رقیب می‌باشد. این ویژگی باعث یکی از پر مناقشه‌ترین موضوعات در بین دانشمندان علوم اجتماعی در دهه‌های اخیر شده است و آن اینکه سرمایه اجتماعی چیست و چگونه مورد سنجش قرار می‌گیرد (چلپی و مبارکی، 4:1384).

متغیرهای مطرح شده در راستای سرمایه اجتماعی شامل اعتماد اجتماعی، مشارکت اجتماعی، روابط و پیوندهای افراد و انسجام اجتماعی می‌باشد که به عنوان متغیرهای مستقل در ارتباط با کیفیت زندگی که متغیر وابسته این پژوهش در نظر گرفته شده مورد بررسی قرار می‌دهیم.

مفهوم بعدی که قابل بررسی است کیفیت زندگی می باشد این مفهوم که برای ترسیم توسعه رفاه در یک جامعه به کار میرود، به طور خیلی ساده میتوان گفت که کیفیت زندگی منعکس کننده شرایط زندگی و رفاه افراد است. طی سی سال گذشته، کیفیت زندگی به مثابه یک هدف اصلی توسعه جامعه بر سیاستگذاران بسیاری از کشورها تاثیر گذار بوده است. مفهوم کیفیت زندگی جایگزین ایده ثروت به مثابه هدف اصلی توسعه اجتماعی شده است (Schmit, 2002).

برخی محققان بین دو موضوع در مورد کیفیت زندگی تمایزی قایل شده اند. یکی اینکه میتوان کیفیت زندگی را در واحدها یا سطوح مختلف تحلیل کرد، مثلاً خانوادگی، اجتماع، دولت ها و در سطح جهان. دیگر اینکه میتوان کیفیت زندگی را در دو شکل ذهنی و عینی مورد سنجش قرار داد (Sirgy et al, 2000). گسترده ترین و رایج ترین تمایز در بررسی کیفیت زندگی، تمایز میان کیفیت زندگی ذهنی و عینی است. در پژوهشهای اخیر، کیفیت زندگی ذهنی اهمیت بیشتری یافته است و نسبت به کیفیت زندگی عینی بیشتر مورد توجه قرار گرفته است.

امروزه تقریباً همگان هدف نهایی انواع توسعه را افزایش کیفیت زندگی می دانند. به عنوان مثال کافی است نگاهی به شاخصهای توسعه اجتماعی از نگاه بانک جهانی ببیند. بانک جهانی توسعه اجتماعی را در ابعاد زیر می بیند: ریشه کنی فقر، اشتغال، انسجام اجتماعی، برابری جنسیتی و دسترسی به آموزش و پرورش و بهداشت¹ (ورد بانک¹، 2004). تمام این شاخصها می توانند شاخص کیفیت زندگی هم باشند. همان طور که گفته شد اساساً برخی مولفان، شاخص توسعه انسانی را همان شاخص کیفیت زندگی می دانند. بنابر این مفاهیم توسعه و کیفیت زندگی بسیار بهم نزدیک هستند.

یکی از دغدغه‌های هر جامعه‌ای کاهش اعتماد بین افراد آن جامعه و رواج بی‌اعتمادی است که تداوم زندگی را دچار مشکل می‌کند. کاهش اعتماد اجتماعی در جامعه موجب می‌گردد همواره نوعی ترس از برقراری رابطه و احساس ناامنی بین اعضا بوجود آید که مانع از تداوم تقویت رابطه و کاهش همکاری و گسترش

¹. World bank

تعاملات در ابعاد مختلف جامعه می گردد که در این صورت منفعت گرایی در جامعه رواج پیدا کرده و نهایتاً در کیفیت زندگی مردم موثر است.

اهمیت و ضرورت پژوهش

ارتقا کیفیت زندگی یکی از مهمترین اهداف در حوزه سیاست‌های اقتصادی، اجتماعی و عمرانی در جامعه محسوب می شود. برای نایل شدن به این هدف استفاده از منابع و سرمایه‌های متفاوت موجود در جامعه از جمله سرمایه‌های فیزیکی، انسانی، اجتماعی و اقتصادی الزامی می‌باشد. در این میان نقشی که سرمایه اجتماعی ایفا می‌کند این است که امکان استفاده از سایر سرمایه‌ها را فراهم می‌آورد. توجه به کیفیت زندگی در مجامع علمی و نیز در میان سیاست‌گزاران روبه‌فزونی است¹ و این مفهوم در بسیاری از حوزه‌های علوم اجتماعی و بهداشتی مورد استفاده قرار می‌گیرد. به واقع می‌توان گفت که کیفیت زندگی مفهومی بین‌رشته‌ای در علوم اجتماعی است. توجه به مفهوم کیفیت زندگی مرهون رشد و دیدگاه‌های کمتر اقتصادی درباره کیفیت زندگی اجتماعی است. مفهوم کیفیت زندگی سعی می‌کند شرایط زندگی مردم را در زمینه اجتماعی خود آنها بررسی کند.

اهداف تحقیق

- 1- بررسی میزان تأثیر اعتماد اجتماعی خانواده‌های منطقه 2 تهران بر کیفیت زندگی آنها
- 2- بررسی میزان تأثیر مشارکت اجتماعی خانواده‌های منطقه 2 تهران بر کیفیت زندگی آنها
- 3- بررسی میزان تأثیر روابط و پیوندهای افراد (ارتباطات) خانواده‌های منطقه 2 تهران بر کیفیت زندگی آنها

¹ - به عنوان مثال، جستجو در پایگاه مقالات انتشارات سیج (Sage Publications) نشان می‌دهد که تعداد مقالاتی که مفهوم کیفیت زندگی در میان کلید واژه‌های آنها بوده اند، بین سالهای 1990 تا 1995 برابر 7 عدد، بین سالهای 1995 تا 2000 برابر 45 عدد، بین سالهای 2000 تا 2005 برابر 200 عدد و از سال 2005 تا سال 2007 برابر 204 عدد بوده است که روند روبه‌فاحشی را نشان می‌دهد.

فرضیه‌های پژوهش

- 1- بین اعتماد اجتماعی و کیفیت زندگی خانواده‌های منطقه 2 تهران رابطه معنی‌داری وجود دارد.
- 2- بین مشارکت اجتماعی و کیفیت زندگی خانواده‌های منطقه 2 تهران رابطه معنی‌داری وجود دارد.
- 3- بین روابط و پیوندهای افراد(ارتباطات) و کیفیت زندگی خانواده‌های منطقه 2 تهران رابطه معنی‌داری وجود دارد.

مبانی نظری تحقیق

دیدگاه و نظریات صاحب نظران سرمایه اجتماعی

کلمن¹

سرمایه اجتماعی در مباحث کلمن به گونه‌ای متفاوت از دیگران مطرح گردیده است. به اعتقاد او سرمایه اجتماعی بخشی از ساختار اجتماعی است که به کنشگر اجازه می‌دهد تا با استفاده از آن به منافع خود دست یابد. "روابط اجتماعی هنگامی به وجود می‌آیند که افراد کوشش می‌کنند از منافع فردی خود بهترین استفاده را به عمل آورند و نباید تنها به عنوان اجزاء و ساختارهای اجتماعی در نظر گرفته شوند. آنها را می‌توان منابعی برای افراد در نظر گرفت. این منابع اجتماعی ساختاری را دارایی سرمایه‌ای برای فرد، یعنی سرمایه اجتماعی در نظر می‌گیریم" (کلمن، 1377: 458).

کلمن به جای تعریف سرمایه اجتماعی برحسب ماهیت و محتوی به کارکرد آن توجه دارد. وی سرمایه اجتماعی را به کارکردش تعریف می‌کند. سرمایه اجتماعی شیء واحد نیست، بلکه انواع چیزهای گوناگونی است که دو ویژگی مشترک دارند :

- 1- همه آنها شامل جنبه‌ای از یک ساخت اجتماعی است.

¹coleman

2- کنش‌های معین افرادی را که در درون ساختار هستند اعم از اشخاص یا عاملان حقوقی، تسهیل می‌کنند. و دستیابی به هدفهای معین را که در نبود آن دست نیافتنی خواهد بود امکان‌پذیر می‌سازد (همان، 462). در تعاریف فوق تأکید کلمن بر منافع فردی سرمایه اجتماعی، متأثر از بکارگیری نظریه انتخاب عقلانی در تبیین رفتار است: "من از مفهوم عقلانیت در اقتصاد استفاده می‌نمایم، مفهومی که اساس کنشگر عقلانی در نظریه اقتصادی را تشکیل می‌دهد و می‌توان آن را اینگونه بیان کرد که کنشگر نقشی را انتخاب می‌کند که حداکثر فایده را نصیب او می‌سازد". از طرف دیگر او سرمایه اجتماعی را جنبه‌ای از ساخت اجتماعی معرفی می‌کند. که شامل اعتماد و تعهدات و انتظارات متقابل، کانال‌های اطلاع رسانی و هنجارها و ضمانت‌های اجرایی مؤثر است که انواع خاصی از رفتار را تشویق کرده و یا مانع می‌شوند که در ادامه بحث به آنها می‌پردازیم.

رابرت پاتنام¹

رابرت پاتنام استاد علوم سیاسی در آمریکا یکی از اولین متفکرانی بود که مفهوم سرمایه اجتماعی را در حوزه توسعه سیاسی به کار برد. مطالعه‌ای که پاتنام به همراه دو همکار ایتالیایی خود انجام داد، در پی اصلاحاتی صورت گرفت که حکومت مرکزی ایتالیا در سال 1971 جهت تمرکز زدایی و گسترش دموکراسی از طریق ایجاد حکومت‌های منطقه‌ای به اجراء درآورد. حکومت مرکزی در طی این اصلاحات بسیاری از اختیارات و امور اجتماعی خود را به 15 استان این کشور تفویض نمود. ولی عملاً مشاهده شد که این تحول سیاسی نتیجه متفاوتی را در نقاط مختلف خصوصاً در شمال و جنوب به بار آورد. همین امر زمینه‌ای را فراهم آورد تا محققین در زمینه آن مطالعات گسترده‌ای را صورت دهند. در همین راستا پاتنام و همکارانش نتیجه 20 سال مطالعه و پژوهش خود را در این زمینه در کتابی تحت عنوان دموکراسی و سستهای مدنی² در ایتالیا به چاپ رساندند.

¹ . putnam Robert

1. Etal Robert putnam (1992) Making work newjensy princeton university press

سؤال اصلی مورد نظر پاتنام در این پژوهش این بود که "با وجود سیاستهای مشخص و یکسان دولت مرکزی چرا نهادهای دموکراتیک در شمال ایتالیا کارآمدتر از جنوب عمل می کنند، بعلاوه چه عاملی اختلاف رشد اقتصادی شمال و جنوب را تبیین می کند؟"

در شمال ایتالیا نهادهای جمعی بهتر کار می کردند، مردم بیشتر در انتخابات شرکت می کردند، و عملکرد سازمانهای اداری مطلوب تر بود، در حالیکه در جنوب، ادارات پاسخگوی شهروندان نبودند و شهروندان نیز به حکومت منطقه ای اعتماد نداشتند. پاتنام برای مطالعه خود کارکرد سازمانهای منطقه ای متغیر وابسته و رشد اقتصادی و سرمایه اجتماعی را به عنوان متغیرهای مستقل پژوهش خود در نظر گرفت.

برای سنجش رشد اقتصادی شاخصهای اقتصادی مرسوم مانند بیسوادی، میزان اشتغال در بخش صنعت و غیره بهره جست و برای سنجش سرمایه اجتماعی نیز از سه شاخص آگاهی، مشارکت و نهادهای مدنی استفاده نمود. پاتنام با انجام مطالعات میدانی، مصاحبه با مردم، اعضای شوراهای و مراجع به تاریخ مدنی داده‌های مورد نظر خود را گردآوری و به تحلیل آنها پرداخت. وی به تبارشناسی ریشه‌ها جامعه مدنی در بخشی از کتاب خود نشان می‌دهد که تاریخ نسبت به ساختارهای اجتماعی و فرهنگ، راههای بهتری را برای گشایش مدنیت ارائه می‌دهد. چونکه با بررسی مسیر تکامل صعودی نهادها میتوان به درک انتخابها و راه حل های امروزی نائل آمد (پاتنام، 1380، 307).

بخشی از عواملی که پاتنام بر آن تأکید دارد، موضوع سرمایه اجتماعی است و آن را راه حلی برای درمان مسائل کنش جمعی می‌داند. از نظر وی سرمایه اجتماعی "شبکه‌ها، هنجارها و اعتمادی است که مشارکت کنندگان را قادر می‌سازد تا بطور مؤثرتری با همدیگر کنش داشته باشند و اهداف مشترکشان را پیگیری نمایند" (پاتنام، 1380: 56)

این منابع (شبکه‌ها، هنجارها و اعتماد) خصلت خود تقویت کننده دارند و همین مسأله منجر به تعادل اجتماعی به همراه سطح بالایی از همکاری، اعتماد متقابل،

1. Association Voluntary

مشارکت مدنی و رفاه اجتماعی می گردد. این منابع اجتماعی در جوامع غیر مدنی نمی توانند خصلت خود تقویتی داشته باشند. عهد شکنی، بی‌اعتمادی، فریب، حيله، بهره‌کشی، انزوا، بی‌نظمی و رکود، دوره‌های باطل را تشدید کرده، مانع گسترش و پایایی منابع فوق می گردند (پاتنام، 1380، 300). از نظر پاتنام وجه تمایز جوامع (مدرن، سنتی اقتدارگرا، دموکراتیک، فئودالی و سرمایه داری) در کیفیت شبکه های رسمی و غیر رسمی آن جوامع در مبادلات و ارتباطاتشان می باشد. پاتنام شبکه ها را بطور کلی در دو دسته متمایز مورد بررسی قرار می دهد: شبکه های افقی و شبکه های عمودی.

پیر بوردیو¹

بوردیو سرمایه اجتماعی را یکی از اشکال سرمایه می داند. سرمایه از نظر او سه شکل بنیادی دارد: "سرمایه اقتصادی" که قابلیت تبدیل شدن به پول را دارد و می تواند به شکل حقوق مالکیت، نهادینه شود، "سرمایه فرهنگی" که در برخی شرایط به سرمایه اقتصادی مبدل می شود و به شکل کیفیت آموزشی نهادینه می گردد و "سرمایه اجتماعی" که از الزامات اجتماعی "پیوندها" ساخته شده است و تحت برخی شرایط به سرمایه اقتصادی تبدیل می شود و ممکن است در شکل عنوان اشرافی نهادینه شود. او به این نکته توجه می کند که ایجاد و اثر بخشی سرمایه اجتماعی بستگی به عضویت در یک گروه اجتماعی دارد که اعضای آن مرزهای گروه را از طریق مبادله اشیاء و نمایه ها بنیان نهاده اند. فرد با عضویت در گروه در مالکیت شبکه بادوامی از روابط نهادی شده بین افراد - که در خود منابع بالقوه و بالفعلی (سرمایه اجتماعی) برای او دارد - شریک می شود، او با این شیوه استفاده از سرمایه اجتماعی، نوعی توپولوژی اجتماعی را فراهم می کند که در آن موقعیت افراد با توجه به داشته های آن ها از سرمایه موجود اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی مشخص می شود (ایمانی جاجرمی، 1380: 36).

¹ bourdieu

سرمایه اجتماعی برای بورديو موقعیت‌ها و روابط در گروه‌ها و شبکه‌های اجتماعی است که دسترسی به فرصت‌ها، اطلاعات منابع مادی و موقعیت اجتماعی را برای افراد افزایش می‌دهد (بورديو، 1380: 31).

بورديو، جامعه‌شناس فرانسوی جزو اولین محققانی بود که به تحلیل سیستماتیک ویژگی‌های سرمایه اجتماعی پرداخت.

براساس تعریف بورديو، سرمایه اجتماعی، حاصل جمع منابع بالقوه و بالفعلی است که نتیجه مالکیت شبکه بادوامی از روابط نهادی شده بین افراد و به عبارتی ساده‌تر عضویت در یک گروه است. البته سرمایه اجتماعی مستلزم شرایطی به مراتب بیش از وجود شبکه و پیوندها می‌باشد. در واقع پیوندهای شبکه‌ای می‌بایست از نوع خاصی باشند، یعنی مثبت و مبتنی بر اعتماد.

به اعتقاد بورديو، سرمایه اجتماعی به عنوان شبکه‌ای از روابط، یک ودیعه طبیعی یا یک ودیعه اجتماعی نیست بلکه چیزی است که در طول زمان برای کسب آن باید تلاش کرد. به تعبیر بورديو، سرمایه اجتماعی محصول نوعی سرمایه‌گذاری فردی یا جمعی آگاهانه یا ناآگاهانه است که به دنبال تثبیت باز تولید روابط اجتماعی است که مستقیماً در کوتاه مدت یا بلند مدت قابل استفاده هستند (بوريو، 1986: 251).

بورديو تطابقی میان جایگاه اجتماعی و سلیقه‌ها و رفتارها در نظر می‌گیرد به نظر او تطابقی میان فضای طبقات و فضای رفتارهای هر یک وجود دارد مثلاً اینکه فضای طبقه اجتماعی برتر چه نوع ورزش‌ها، نوشیدنی‌ها، گرایش‌های سیاسی و غیره را ترجیح می‌دهد. به اعتقاد او در هر جامعه و هر دوره، ما با مجموعه‌ای از موقعیت‌های اجتماعی روبه‌رویم که در قالب یک رابطه هم‌شکلی با یک رشته از فعالیت‌ها یا ثروت‌ها زیر چتر واحد گرد می‌آیند فعالیت‌ها و ثروت‌هایی که وحدتشان یک وحدت رابطه‌ای است یعنی آنها هم‌زیر یک چتر واحد جمع می‌شوند و هویت مشترکی می‌یابند چون به آن جمع پیوند خورده‌اند (بورديو، 1380: 31). نزد بورديو موقعیت افراد با توجه به دسترسی‌شان به سرمایه اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی تعیین می‌شود، عادت‌واره‌ها شبکه‌های اجتماعی خاصی را فعال می‌کنند که این شبکه‌ها نیز سبب تقویت هنجارها و عضویت‌ها می‌شوند. ایجاد موقعیت‌ها

و برقراری روابط صحیح و طرق خاصی که افراد در کنش‌های متقابل به کار می‌گیرند، همگی تجلی سرمایه اجتماعی است و دسترسی به سرمایه اجتماعی برای بیشتر مردم به میزان‌های بیشتر اقتصادی و فرهنگی ارتباط دارد که آنها را در کسب آگاهی و روابط بیشتر کمک می‌کند. بنابراین در نگاه بورديو سرمایه اجتماعی وابسته به سرمایه اقتصادی است و وجود سودمندی سرمایه اجتماعی در افزایش سرمایه اقتصادی است. شبکه و تعهداتی که در بین خانواده‌ها، میان روابط بسته و کنش‌های متقابل فراوان بوجود می‌آید اغلب عناصر ساختاری خیلی قوی و بادوام هستند حتی زمانی که به شکل‌های دیگر سرمایه تبدیل می‌شود. بنابراین طبق نظریه بورديو بین موقعیت اشغال شده در فضای اجتماعی و فضای تمایلات اشغال‌کنندگان آن موقعیت‌ها رابطه وجود دارد و براساس این نظریه می‌توان گفت که تمایلات یا گرایش‌های رفتاری افراد ناشی از موقعیتی است که در روابط اجتماعی دارند بدین معنی که جایگاهی که در روابط اجتماعی کسب می‌شود نوعی خاص از عادات واره‌ها را شکل می‌دهد بطوریکه شرایط زندگی، رفتارهای فرهنگی و سیاسی از نوع خاصی می‌شود (بورديو، 37-38).

رویکرد جامعه‌شناختی به کیفیت زندگی

گرسون¹ بیان می‌دارد که در علوم اجتماعی دو رویکرد اصلی به مبحث کیفیت زندگی وجود دارد-1 رویکرد فرد گرایانه² - رویکرد استعلایی³ که در رویکرد فرد گرایانه عوامل مؤثر در تعیین کیفیت زندگی، فعالیت‌ها و دستاوردهای فردی می‌باشد، دستاوردهایی همچون تسلط یافتن بر محیط زندگی بویژه توانایی غلبه بر فقر و بدبختی، آزادی از قید محدودیت‌ها و مواردی از این دست، به طور عمومی این رویکرد بر اولویت داشتن منافع فرد نسبت به جامعه تأکید می‌کند. در مقابل، رویکرد استعلایی بر مکمل بودن علاقه فردی و کارکرد اجتماعی تأکید می‌کند. در این رویکرد بر اهمیت وفاداری و دیگر شکل‌های همبستگی تأکید

¹ Gerson

² approach individualistic

³ approach Transcendentalist

می شود و منفعت اجتماعی، خیر عمومی و نیز اولویت داشتن جامعه نسبت به فرد مورد توجه قرار می گیرد (ربانی خوراسکانی، 1387: 48).

در رویکرد فردگرایانه، کیفیت زندگی از طریق سنجش میزان موفقیت فرد در برآورده ساختن نیازهایش علی رغم وجود محدودیتهای مختلف بررسی می شود. مکتب اندیشه سیاسی لیبرالیسم مثال اولیه چنین رهیافتی است. حقوق غیر قابل اغماض انسان براساس این رویکرد عبارتند از حق زندگی کردن، آزاد بودن و تعقیب خوشحالی. از نظریه پردازان بزرگ این رهیافت نیز می توان به جان لاک¹، جرسون² و آدام اسمیت³ اشاره کرد که مفهوم کیفیت زندگی را مستقیماً بر مبنای پیش فرض برتر بودن دستاوردهای انفرادی نسبت به تعهدات اجتماعی تعریف کردند.

مفهوم کیفیت زندگی در رویکرد استعلایی که در نقطه مقابل رویکرد فردگرایانه قرار می گیرد همواره با سنجش میزان حفظ موقعیت فردی در نظم اجتماعی وسیع تر تعریف می شود. همان گونه که گرسون بیان می دارد تأکید رویکرد استعلایی همیشه روی ماهیت نظم اجتماع است، به گونه ای که در این رویکرد چنین استدلال می شود: تا جایی که نظم جامعه وسیع تر به طرز مناسب حفظ و تثبیت می شود، کیفیت زندگی اعضای آن جامعه در سطح بالایی قرار دارد. در این دیدگاه از اعضای جامعه انتظار می رود تا حایی که در توان دارند برای سود رسانی به جامعه تلاش کنند و رضایت خود را در خدمت رسانی به خیر عمومی جستجو کنند.

گرسون تأکید می کند که هیچکدام از رویکردهای فوق بخاطر تأکید یک عاملی (فرد یا جامعه) قادر به ارائه تعریف کاملی از کیفیت زندگی نیستند، بنابراین او رهیافت سومی را پیشنهاد می کند که در آن افراد و جامعه یکدیگر را از طریق یک فرآیند پیوسته ی مذاکره باز تولید می کنند، چنین رهیافتی در نظریه گرسون منجر به تعریف کیفیت زندگی براساس پیامدها و نتایج این مذاکرات می شود. به اعتقاد وی مسئله کیفیت زندگی مربوط می شود به تعریف اینکه چه معیارهای برای التزام به

¹. Locke, John

². Jefferson

³. Smith, Adam

سازمان اجتماعی باید به کار گرفته شوند و در مقابل، چگونه نیازهای افراد در راستای این معیارها برآورده شوند.

رویکرد روان شناسانه به کیفیت زندگی

انسان‌ها دارای نیازهای مادی و غیر مادی زیادی هستند که ممکن است به طرق مختلف ارضاء شوند و یا به عکس ممکن است به این نیازها پاسخی داده نشود. که در این صورت احساس سعادت شخص تا حد زیادی کاهش می‌یابد. در روان شناسی اجتماعی، کیفیت زندگی به کلیتی از نیازهای انسان بستگی دارد که باید ارضاء شوند، نیازهای قوی یا ضعیف، خوب یا بد، مثبت یا منفی که اگر برآورده شوند کیفیت زندگی انسان افزایش می‌یابد و در صورت عدم ارضای آن‌ها کیفیت زندگی افراد کاهش پیدا می‌کند (مختاری و نظری، 1388: 41).

رویکرد اقتصادی به کیفیت زندگی

نظریات اقتصادی بر فرآیندهایی تأکید می‌کنند که از طریق آنها افراد به لحاظ عقلانی، منابع موجود را به برآورده ساختن نیازهایشان اختصاص می‌دهند و به این وسیله آنچه که مطلوبیت یا سودمندی¹ نامیده می‌شود را تولید کرده و در راه ارتقای کیفیت زندگی گام می‌نهند، اقتصاددانان این فرآیند را در قالب به حداکثر رساندن مطلوبیت با توجه به محدودیت‌های اعمال شده روی دسترسی‌پذیری و جانشینی منابع مدلسازی می‌کنند. بطور کلی در این حوزه، مسئله اصلی در به حداکثر رساندن کیفیت زندگی با توجه به منابع موجود و قابل دسترس خلاصه می‌شود (غفاری و امید، 1388: 19).

رویکرد اکولوژیکی به کیفیت زندگی

دیدگاه‌های اکولوژیکی نوعی نگرش تلفیقی دارند زیرا در این دیدگاه‌ها ابعاد فیزیکی و اجتماعی مفهوم کیفیت زندگی با هم ترکیب می‌شوند. به اعتقاد بابلز² و همکاران، در رهیافت‌های اکولوژیکی؛ کیفیت زندگی مقوله‌ای است که در آن هر عنصر در معرض تأثیر دیگر عناصر قرار دارد؛ در اینجا گفته می‌شود که کیفیت زندگی به

¹ . Utility

² .Bubolz

محیط زیست بستگی دارد و بنابراین زیست گاه عمومی در واکنش به تلاشهایی که مردم برای بهبود بخشیدن به کیفیت زندگی شان انجام می دهند دچار دگرگونی می شود. رویکردهای اکولوژیکی بر پیوستگی متقابل عناصر اعم از جاندار و بی جان، تأکید می کنند. میلبراث¹ از نظریه پردازانی است که در رهیافت های اکولوژیکی طبقه بندی می شود، او کیفیت زندگی را به عنوان جنبه ای از فرآیند اکولوژیکی در نظر گرفته و آنرا بعنوان عنصری در کنار ابعاد بیولوژیکی محیط زیست تعریف می کند. در نگاه او کیفیت زندگی و زیست گاه به مانند داده و ستانده عمل می کند. اگر توانایی بین این دو به گونه ای آغاز شود که زیست گاه درون داد یا داده باشد و کیفیت زندگی برون داد یا ستانده، آن گاه در مرحله بعدی کیفیت زندگی تبدیل به داده می شود و محیط زیست را دچار تغییر می کند و محیط زیست نیز نتیجاً کیفیت زندگی را تغییر می دهد و این چرخه همچنان ادامه می یابد. در این شیوه مدور، کیفیت زندگی در طول زمان دچار تغییرات زیادی می شود (ربانی خوراسکانی 1385: 46-48).

پیشینه مطالعاتی تحقیق

فتحی و صدیقی (1395) در بررسی رابطه سرمایه اجتماعی و مصرف کالاهای فرهنگی در بین دانش آموزان مقطع متوسطه شهر دامغان نتیجه گرفتند: مصرف کالاهای فرهنگی بین جنسیت و نوع مدرسه متفاوت است؛ و بین متغیرهای طبقه اجتماعی - اقتصادی، اعتماد اجتماعی، مشارکت اجتماعی، تعامل اجتماعی، عضویت در گروه های اجتماعی و در نهایت سرمایه اجتماعی دانش آموزان با مصرف فرهنگی آنها رابطه معنادار تأیید شد.

در رابطه با تأثیر آموزش بر کیفیت زندگی مک فال و همکاران (2000) مطالعه ای را با عنوان عواقب آموزش گروهی بیماران مبتلا به بی اختیاری ادرار و کیفیت زندگی در اوکوهامای آمریکا انجام دادند. هدف مطالعه تعیین تأثیر آموزش گروهی بر کیفیت زندگی مرتبط با سلامتی بیماران مبتلا به بی اختیاری ادرار بود. آنان پس از

¹ . milbrahh

اجرای جلسات آموزشی واحد پرسشنامه نتایج را چنین گزارش کردند که مداخله بر روی شرایط اختصاصی کیفیت زندگی، خود درمانی تأثیر داشته است اما بر روی سلامت مرتبط با کیفیت زندگی تأثیر معناداری نداشته است (Kass's, 1992).

در انگلیس (بعنوان کشوری که نخستین پرسشنامه رسمی مخصوص اندازه گیری کیفیت زندگی در آن ساخته و به کار گرفته شد)، سابقه سنجش شاخصهای مرتبط با شرایط زندگی مردم به گذشته دور باز میگردد. به عنوان مثال ادن و کولکلوهن دو تن از نویسندگان قرن 18 در زمینه توصیف وضعیت فقر در سطح جامعه آن روز انگلیس مطالب نوشتند. اولین مطالعه دانشگاهی در دسترس نیز مربوط به گزارشی از دانشگاه منچستر است که در مورد وضعیت اخلاقی و جسمانی کارگران نخ ریزی منچستر که در سال 1836 توسط شاتل ورث 1، ارائه شده بود. این گزارش توسط دان² «باز ارائه» شده است (oliver, 1996).

در کشور ما ایده توجه علمی به مسئله کیفیت زندگی به حدود یک دهه قبل باز می‌گردد. اگر چه اغلب این پژوهش‌ها بر روی جمعیت‌های خاص و در شرایط و محیط‌های بیمارستانی یا درمانی انجام شده اما بررسی آنها به لحاظ درک روند شکل‌گیری مفهوم توسعه و استفاده از یافته‌های آن در بررسی‌های بعدی حائز اهمیت است.

قاسمی‌ملایر مطالعه‌ای با عنوان «بررسی کیفیت زندگی در بیماران مصروع مراجعه کننده به درمانگاه‌های داخلی اعصاب وابسته به بیمارستانهای آموزشی تابع وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی انجام داد». نتایج حاکی از آن بود که مردان نسبت به زنان از کیفیت زندگی بهتری برخوردار بوده‌اند، بعلاوه افراد گروه سنی 20-29 سال، مجردها، افراد با سواد، کسانی که در سنین بالاتری به بیماری صرع مبتلا شده بودند (10 تا 19 سالگی) و کسانی که تعداد حمله کمتری داشتند از کیفیت زندگی بهتری برخوردار بودند. آزمونهای آماری ارتباطات معنی داری را بین میزان سواد و تعداد حمله صرع با کیفیت زندگی نشان داد. یعنی با کاهش تعداد دفعات

¹. shottleworth, p.k.

². dann, g

حمله و افزایش میزان تحصیلات، بیماران امتیاز بهتری از کیفیت زندگی کسب نموده بودند. با استفاده از آزمونهای آماری و ضریب همبستگی پیرسون و آزمونهای t وجود ارتباط معناداری میان برخی از مشخصات فردی و خانوادگی بیماران مصروع مورد مطالعه با ابعاد مختلف کیفیت زندگی آنها نشان داده شد. از آن جمله ارتباط معنادار بین تعداد دفعات حمله با وضعیت جسمی و وضعیت اجتماعی بیماران، بین میزان تحصیلات با وضعیت خانوادگی، روانی و بین جنس و سن شروع بیماری با وضعیت اقتصادی آنها وجود داشت. بطور کلی از یافته‌های این پژوهش می‌توان چنین برداشت کرد که کیفیت زندگی دارای ساختاری پیچیده و ابعاد مختلف بوده و عوامل متعددی در تعیین آن دخالت دارند (قاسمی ملایر، 1372).

پارسیان مطالعه‌ای نیز با عنوان « بررسی کیفیت زندگی نوجوانان تحت درمان با همودیالیز در بیمارستانهای وابسته به وزارت بهداشت درمان و آموزش پزشکی شهر تهران » انجام داده است. در این پژوهش جمعاً 53 نفر نوجوان 12-20 ساله تحت درمان با همودیالیز شرکت داشتند. (1) در زمینه بررسی سلامت جسمانی اکثریت نمونه‌ها در حد متوسط بودند. عدم رعایت محدودیت رژیم غذایی، بی‌اشتهایی - و بی‌رغبتی به خوردن، عمده‌ترین مشکلات جسمانی بود. آزمونهای آماری ارتباط معنادار منفی بین سلامت جسمانی با سن و سابقه بیماران کلیوی نشان داد. همچنین میزان تحصیلات رابطه معنادار و مستقیمی با سلامت جسمانی داشت. (2) نتایج مربوط به وضعیت روحی - روانی نشان داد که بیشترین مشکلات روحی - روانی احساس بی‌کفایتی، سستی در انجام عبادات مذهبی و کاهش رضایت از زندگی بود. واحدهای مورد پژوهش علاقه و تمایل زیادی در برقراری ارتباط با دیگران داشتند. (3) یافته‌ها در مورد وضعیت خانوادگی مؤید آن بود که نوجوانان مورد پژوهش معاشرت کمی با بستگان داشتند و همکاری آنان در فعالیتهای خانه کم بود همچنین واحدهای مورد پژوهش روابط صمیمانه‌ای با والدین خود داشتند. وضعیت خانوادگی بطور کلی در سطح متوسط و با هیچکدام از مشخصه‌های فردی مورد مطالعه در این پژوهش رابطه معناداری نداشت. (4) بررسی وضعیت اجتماعی نشان داد که اکثریت نمونه‌ها، وضعیت اجتماعی متوسطی داشتند. ولی امتیاز ضعیف در

بعد اجتماعی بیشتر از سایر ابعاد بود (18/9%). مشکلات تحصیلی، نداشتن تفریحات فردی و کم بودن فعالیتهای اجتماعی از مشکلات مطرح بودند. واحدهای مورد پژوهش مورد حمایت و علاقه دیگران بوده و توسط تیم درمانی حمایت می‌شدند. وضعیت اجتماعی با وضعیت تحصیلی رابطه معنی‌دار و مستقیم و با دفعات همودیالیز در هفته رابطه معنادار و معکوس داشت. مجموع ابعاد کیفیت زندگی با سن و سابقه بیماران کلیوی رابطه معنادار و معکوس و با تحصیل رابطه معنادار و مستقیم داشت. همچنین درک ضروری از کیفیت زندگی در نمونه‌های مشغول به تحصیل یا دیپلم، چه بطور معناداری بهتر از نمونه‌های ترک تحصیل کرده بود. با افزایش دفعات همودیالیز در هفته، درک از کیفیت زندگی پایین آمده بود (پارسیان، 1375). هوشنگی نیز در مطالعه دیگری نشان داد که در عمل، کاشت ضربان ساز قلب بر افزایش کیفیت زندگی بیماران دچار نارسائی جدی قلب تأثیر داشته است (هوشنگی، 1375).

روش تحقیق

برای فهم و پی بردن به رابطه سرمایه اجتماعی و کیفیت زندگی از روش تحقیق پیمایشی استفاده شده است. جامعه مورد بررسی ما در این تحقیق کلیه خانواده‌های منطقه 2 شهر تهران می‌باشد که تعداد آنان به 205883 نفر می‌رسد که بر اساس فرمول کوکران حجم نمونه 385 نفر می‌باشد.

یافته‌های تحقیق

آزمون فرضیه‌های تحقیق

✓ به نظر می‌رسد بین اعتماد اجتماعی و کیفیت زندگی افراد رابطه وجود دارد.

برای آزمون این فرضیه از آزمون معناداری r^2 پیرسون استفاده شده است، نتایج بدست آمده از این آزمون بیانگر این است که، در سطح معنی‌داری (Sig=0,000)، متغیرهای میزان اعتماد اجتماعی پاسخگویان و کیفیت زندگی به میزان ($r = 0,583$)

با هم رابطه دارند؛ و می‌توان اینگونه تحلیل کرد که شدت همبستگی رابطه بین دو متغیر 0,58 می‌باشد، که قوی است، نوع همبستگی در بین دو متغیر مذکور، از نوع مستقیم (مثبت) بوده و سطح معنی داری محاسبه شده نیز ($\text{Sig } 0,000$) = کمتر از آلفای پژوهش ($\alpha=0,05$) است، که بیانگر معنادار بودن رابطه بین دو متغیر مذکور است، بنابراین فرضیه پژوهش تأیید می‌شود، در نتیجه مطابق با این نتایج می‌توان گفت که میزان اعتماد اجتماعی پاسخگویان، کیفیت زندگی آنان را تحت تأثیر قرار می‌دهد و هر چه اعتماد اجتماعی پاسخگویان بیشتر باشند، کیفیت زندگی آنان به طرف مثبت سیر می‌کند.

جدول (1): آزمون همبستگی رابطه بین اعتماد اجتماعی و کیفیت زندگی

کیفیت زندگی	متغیر وابسته		متغیر مستقل
	شدت	معنی داری	
0,583			اعتماد اجتماعی
0,000			
385		تعداد	

✓ به نظر می‌رسد بین مشارکت اجتماعی و کیفیت زندگی افراد رابطه وجود دارد

بین میزان مشارکت اجتماعی و کیفیت زندگی پاسخگویان خانواده های شاهد و ایثارگر، همبستگی معنی داری دارد، چرا که سطح معنی داری بدست آمده ($\text{Sig } 0,000$) = کمتر از آلفای تحقیق ($\alpha=0,05$) است، پس نتیجه کلی این است که هر چه میزان مشارکت اجتماعی پاسخگویان بیشتر باشد به همان اندازه میزان کیفیت زندگی نیز بیشتر می‌شود. نوع همبستگی بین دو متغیر مذکور خطی بوده یعنی هر دو توأمان افزایش یا کاهش می‌یابند، شدت همبستگی بین دو متغیر متوسط است ($r=0,361$). بنابراین نتیجه می‌توان گفت که میزان مشارکت اجتماعی پاسخگویان، کیفیت زندگی

آنان را تحت تأثیر قرار می‌دهد و هر چه مشارکت اجتماعی پاسخگویان بیشتر باشند، کیفیت زندگی افراد به طرف مثبت سیر می‌کند.

جدول (2): آزمون همبستگی رابطه بین مشارکت اجتماعی و کیفیت زندگی

کیفیت زندگی	متغیر وابسته	
	متغیر مستقل	
0,361	شدت	مشارکت اجتماعی
0,000	معنی داری	
385	تعداد	

✓ به نظر می‌رسد بین روابط و پیوندهای افراد (ارتباطات) و کیفیت زندگی افراد رابطه وجود دارد.

بین روابط و پیوندهای افراد (ارتباطات) و کیفیت زندگی افراد در خانواده های شاهد و ایثارگر، همبستگی معنی داری دارد، چرا که سطح معنی داری بدست آمده (Sig = 0,000) کمتر از آلفای تحقیق ($\alpha=0,05$) است، پس نتیجه کلی این است که هر چه میزان روابط و پیوندهای افراد (ارتباطات) بیشتر باشد به همان اندازه میزان کیفیت زندگی افراد در خانواده های شاهد و ایثارگر نیز بیشتر می‌شود. نوع همبستگی بین دو متغیر مذکور خطی بوده یعنی هر دو توأمان افزایش یا کاهش می‌یابند، شدت همبستگی بین دو متغیر نسبتاً قوی است ($r=0,403$). بنابراین نتیجه می‌توان گفت که روابط پاسخگویان در شبکه های اجتماعی و وسعت و پیوند آنها با شبکه‌ها، میزان کیفیت زندگی آنان را به صورت مثبت تحت تأثیر قرار می‌دهد.

جدول (3): آزمون همبستگی رابطه بین روابط و پیوندهای افراد (ارتباطات) و

کیفیت زندگی

کیفیت زندگی	متغیر وابسته	
	متغیر مستقل	
0,403	شدت	روابط و پیوندهای افراد

معنی داری	0,000
تعداد	385

برای آزمون این فرضیه نیز با توجه به سطوح سنجش متغیرها از آزمون معنی داری پیرسون استفاده شده است، نتایج بدست آمده حاکی از این است که بین ابعاد و شاخص های سرمایه اجتماعی (اعتماد اجتماعی؛ مشارکت اجتماعی و روابط و پیوندها) و شاخص های کیفیت زندگی (وضعیت سلامت و تغذیه، نحوه ی گذران اوقات فراغت، کیفیت مادی، کیفیت محیطی، بهزیستی روانی و کیفیت دسترسی به خدمات) همبستگی معنی داری دارد، چرا که سطح معنی داری بدست آمده (Sig = 0,000) در تمام ابعاد و شاخص ها کمتر از آلفای تحقیق ($\alpha=0,05$) است، پس نتیجه کلی این است که بین ابعاد سرمایه اجتماعی پاسخگویان (اعتماد اجتماعی؛ مشارکت اجتماعی و روابط و پیوندها) و شاخص های کیفیت زندگی (وضعیت سلامت و تغذیه، نحوه ی گذران اوقات فراغت، کیفیت مادی، کیفیت محیطی، بهزیستی روانی و کیفیت دسترسی به خدمات) همبستگی معنی داری دارند؛ نوع همبستگی بین متغیرهای مذکور خطی بوده یعنی توأمان افزایش یا کاهش می یابند، شدت همبستگی بین تمام متغیر قوی است.

برازش مدل رگرسیون چند متغیره عوامل تبیین کننده کیفیت زندگی برای برازش مدل مذکور از میان کلیه متغیرهای پژوهش حاضر ابعاد سرمایه اجتماعی (اعتماد اجتماعی، مشارکت اجتماعی و روابط و پیوندهای افراد) که در سطح سنجش فاصله ای اندازه گیری شده بودند، به عنوان متغیرهای مستقل وارد معادله شدند، همانطور که قبلاً ذکر شد در این تحقیق، تحلیل رگرسیون چند متغیره، با استفاده از روش گام به گام¹ صورت گرفته است، در این روش متغیرها به ترتیب شدت همبستگی با متغیر وابسته (کیفیت زندگی) وارد تحلیل رگرسیونی می شوند و در پایان متغیرهایی که با بیشترین R^2 در تعامل با هم هستند، در مدل باقی می ماندند. نتایج تحلیل رگرسیونی عوامل تبیین کننده کیفیت زندگی نشان می دهد که از میان

¹-Stepwise

متغیرهای مستقل وارد شده، در مدل رگرسیونی در مدل نهایی، همه متغیرها وارد معادله رگرسیونی شدند و تقریباً 0,389 درصد از تغییرات متغیر وابسته تحقیق را تبیین می‌کنند.

با توجه به آماره‌های جدول (4) می‌توان چنین عنوان کرد که ضریب همبستگی چندگانه برابر 0,413 است و مجذور آن یعنی ضریب تعیین برابر با 0,170 می‌باشد، بنابراین اعتماد اجتماعی، مشارکت اجتماعی و روابط و پیوندهای افراد، به طور خالص 0,413 درصد از واریانس کیفیت زندگی در جامعه مورد مطالعه در معادله را تبیین می‌کنند، و بقیه واریانس‌ها از سوی عوامل خارجی و ناشناخته که در این تحقیق نیامده است، قابل تبیین است، در این مدل مهم‌ترین عاملی که تأثیر آن تعیین‌کننده‌تر از سایر عوامل‌هاست، میزان اعتماد اجتماعی می‌باشد.

نتایج تحلیل واریانس نشان می‌دهد که متغیرهای تبیین‌کننده به طور معنی‌داری قادر هستند تغییرات متغیر وابسته (کیفیت زندگی) را پیش‌بینی و تبیین کنند؛ به عبارت دیگر مدل تبیینی AR تصحیح شده معنی‌دار می‌باشد، از میان متغیرهایی که وارد معادله شده‌اند، متغیر وابسته، از میزان اعتماد اجتماعی بیشتر تأثیر می‌پذیرد.

جدول (4): آماره‌های تحلیل رگرسیونی چند متغیره کیفیت زندگی

0,413	ضریب همبستگی چندگانه
0,170	ضریب تبیین
0,159	ضریب تبیین تصحیح شده

جدول (5): تحلیل واریانس رگرسیون چند متغیره کیفیت زندگی

منبع تغییرات	مجموع مربعات	درجه آزادی	میانگین مربعات	آماره F	سطح معنی داری
اثر رگرسیونی	1975,425	3	658,475	30,445	0,000
باقیمانده	8240,312	381	21,628		
کل	10215,737	384	-		

جدول (6): برآورد ضرائب متغیرهای مستقل

نام متغیر	β
عرض از مبدأ	3,318
اعتماد اجتماعی	1,287
مشارکت اجتماعی	0,745
روابط و پیوندهای افراد	0,212

بحث و نتیجه گیری

برای آزمون این فرضیه از آزمون معناداری r^2 پیرسون استفاده شده است، نتایج بدست آمده از این آزمون بیانگر این است که، در سطح معنی داری ($\text{Sig}=0,000$)، متغیرهای میزان اعتماد اجتماعی پاسخگویان و کیفیت زندگی به میزان ($r = 0,583$) با هم رابطه دارند؛ و می توان اینگونه تحلیل کرد که شدت همبستگی رابطه بین دو متغیر 0,58 می باشد، که قوی است، نوع همبستگی در بین دو متغیر مذکور، از نوع مستقیم (مثبت) بوده و سطح معنی داری محاسبه شده نیز ($\text{Sig } 0,000$) کمتر از آلفای پژوهش ($\alpha=0,05$) است، که بیانگر معنادار بودن رابطه بین دو متغیر مذکور است، بنابراین فرضیه پژوهش تأیید می شود، در نتیجه مطابق با این نتایج می توان گفت که میزان اعتماد اجتماعی پاسخگویان، کیفیت زندگی آنان را تحت تأثیر قرار می دهد و هر چه اعتماد اجتماعی پاسخگویان بیشتر باشند، کیفیت زندگی آنان به طرف مثبت سیر می کند.

بین میزان مشارکت اجتماعی و کیفیت زندگی پاسخگویان خانواده های شاهد و ایثارگر، همبستگی معنی داری دارد، چرا که سطح معنی داری بدست آمده ($\text{Sig } 0,000$) کمتر از آلفای تحقیق ($\alpha=0,05$) است، پس نتیجه کلی این است که هر چه میزان مشارکت اجتماعی پاسخگویان بیشتر باشد به همان اندازه میزان کیفیت زندگی نیز بیشتر می شود. نوع همبستگی بین دو متغیر مذکور خطی بوده یعنی هر دو توأمان افزایش یا کاهش می یابند، شدت همبستگی بین دو متغیر متوسط است ($r=0,361$). بنابراین نتیجه می توان گفت که میزان مشارکت اجتماعی پاسخگویان، کیفیت زندگی آنان را تحت تأثیر قرار می دهد و هر چه مشارکت اجتماعی پاسخگویان بیشتر باشند، کیفیت زندگی افراد به طرف مثبت سیر می کند.

بین روابط و پیوندهای افراد (ارتباطات) و کیفیت زندگی افراد در خانواده های شاهد و ایثارگر، همبستگی معنی داری دارد، چرا که سطح معنی داری بدست آمده ($\text{Sig } =0,000$) کمتر از آلفای تحقیق ($\alpha=0,05$) است، پس نتیجه کلی این است که هر چه میزان روابط و پیوندهای افراد (ارتباطات) بیشتر باشد به همان اندازه میزان کیفیت زندگی افراد در خانواده های شاهد و ایثارگر نیز بیشتر می شود. نوع

همبستگی بین دو متغیر مذکور خطی بوده یعنی هر دو توأمان افزایش یا کاهش می‌یابند، شدت همبستگی بین دو متغیر نسبتاً قوی است ($r=0,403$). بنابراین نتیجه می‌توان گفت که روابط پاسخگویان در شبکه‌های اجتماعی و وسعت و پیوند آن‌ها با شبکه‌ها، میزان کیفیت زندگی آنان را به صورت مثبت تحت تأثیر قرار می‌دهد.

برای آزمون این فرضیه نیز با توجه به سطوح سنجش متغیرها از آزمون معنی‌داری پیرسون استفاده شده است، نتایج بدست آمده حاکی از این است که بین ابعاد و شاخص‌های سرمایه اجتماعی (اعتماد اجتماعی؛ مشارکت اجتماعی و روابط و پیوندها) و شاخص‌های کیفیت زندگی (وضعیت سلامت و تغذیه، نحوه‌ی گذران اوقات فراغت، کیفیت مادی، کیفیت محیطی، بهزیستی روانی و کیفیت دسترسی به خدمات) همبستگی معنی‌داری دارد، چرا که سطح معنی‌داری بدست آمده ($Sig = 0,000$) در تمام ابعاد و شاخص‌ها کمتر از آلفای تحقیق ($\alpha=0,05$) است، پس نتیجه کلی این است که بین ابعاد سرمایه اجتماعی پاسخگویان (اعتماد اجتماعی؛ مشارکت اجتماعی و روابط و پیوندها) و شاخص‌های کیفیت زندگی (وضعیت سلامت و تغذیه، نحوه‌ی گذران اوقات فراغت، کیفیت مادی، کیفیت محیطی، بهزیستی روانی و کیفیت دسترسی به خدمات) همبستگی معنی‌داری دارند؛ نوع همبستگی بین متغیرهای مذکور خطی بوده یعنی توأمان افزایش یا کاهش می‌یابند، شدت همبستگی بین تمام متغیر قوی است.

می‌توان چنین عنوان کرد که ضریب همبستگی چندگانه برابر 0,413 است و مجذور آن یعنی ضریب تعیین برابر با 0,170 می‌باشد، بنابراین اعتماد اجتماعی، مشارکت اجتماعی و روابط و پیوندهای افراد، به طور خالص 0,413 درصد از واریانس کیفیت زندگی در جامعه مورد مطالعه در معادله را تبیین می‌کنند، و بقیه واریانس‌ها از سوی عوامل خارجی و ناشناخته که در این تحقیق نیامده است، قابل تبیین است، در این مدل مهم‌ترین عاملی که تأثیر آن تعیین‌کننده‌تر از سایر عامل‌هاست، میزان اعتماد اجتماعی می‌باشد.

روابط و پیوندهای اجتماعی در نظریه تحلیل شبکه به عنوان سرمایه اجتماعی و دارایی فرد محسوب می‌شود و فرد از طریق آنها می‌تواند بر منابع و حمایت‌های

موجود در این پیوندها دسترسی یابد. بنابراین کم و کیف روابط اجتماعی، میزان و نحوه تعاملات و نوع حمایت‌هایی که رد و بدل می‌شود از اهمیت زیادی برخوردار است. ولمن معتقد است که نوع رابطه فرد با دیگران در نوع حمایتی که برای وی فراهم می‌کند تأثیر می‌گذارد و از اهمیت زیادی برخوردار است. برخورداری از انواع حمایت‌ها بیشتر تحت تأثیر خصوصیات روابط هستند تا ویژگی‌های فردی. به عبارت دیگر ویژگی‌های شبکه مهمتر از ویژگی‌های فرد می‌باشند. بدین ترتیب اندازه شبکه، ترکیب، و دیگر خصوصیات شبکه در ابعاد ساختی و کارکردی و تعاملی بر میزان و نوع حمایت‌های دریافتی تأثیر می‌گذارند (ولمن 1999، به نقل از صالحی، 1386). مطالعات مختلف نشان می‌دهد که دستیابی به اطلاعات، بهره‌مندی از راهنمایی، پند و اندرز، دلگرمی احساسی، حمایت عاطفی و مساعدت مالی و ... از جمله منابع و مواهبی است که از پرتو تعاملات اجتماعی حاصل می‌گردد و افراد را قادر می‌سازد تا در حوزه‌های مختلف زندگی و شغلی به موفقیت‌های بیشتری دست یابند (امیر کافی، 1380).

از متغیرهای مهم و اثرگذار بر کیفیت زندگی پاسخگویان، اعتماد اجتماعی و عمل متقابل افراد است، مهم‌ترین سودمندی عمل متقابل، تقویت اعتماد، کاهش هزینه معاملات و تسهیل همکاری است که می‌تواند به شکل همکاری با مشتری و ارائه خدمات به وی ظاهر شود، پوتنام هنجارهای عمل متقابل را از مولدترین اجزای سرمایه اجتماعی می‌داند و معتقد است که گروه‌ها و جوامعی که بر آنها این هنجارها حاکم است و از آن پیروی می‌کنند، به شکل موثری بر فرصت‌طلبی و مشکلات عمل جمعی فائق می‌آیند؛ اعتماد، مشارکت گروهی و تعهدات اخلاقی را تسهیل می‌کند و هر چه سطح اعتماد در جامعه‌ای بالاتر باشد، احتمال همکاری و مشارکت هم بیشتر خواهد بود. همکاری نیز اعتماد را ایجاد می‌کند.

از متغیرهای مهم و اثرگذار بر کیفیت زندگی پاسخگویان، روابط افراد است، بعد ارتباطی سرمایه اجتماعی به انواع روابط فردی می‌پردازد که افراد در طول تعاملات خود ایجاد می‌کنند. کانون توجه بعد ارتباطی سرمایه اجتماعی بر روابط خاصی از قبیل: احترام، اعتماد، امانت‌داری، مهربانی و صمیمیت استوار است که افراد در

برخورد خود با دیگران به نمایش می‌گذارند؛ سرمایه رابطه‌ای قابلیت دسترسی داشتن را فراهم می‌کند و این به معنای حدی است که یک فرد به طور واقعی قادر است به پشتیبانی عاطفی، فیزیکی و اطلاعاتی دست یابد. هر چه تعامل بین افراد بیشتر باشد؛ کانال‌های ارتباطی بیشتری نیز به وجود می‌آید، علاوه بر این با افزایش میزان تعاملات بین افراد، افراد ساده‌تر می‌توانند اعتماد را گسترش دهند و به دنبال آن تبادل اطلاعات و منابع بین اعضای شبکه تسهیل می‌شود.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

منابع

- امیرکافی، مهدی(1380): اعتماد اجتماعی و عوامل مؤثر بر آن ، نمایه پژوهشی، شماره 18، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، صص: 39 تا 40 .
- ایمانی جاجرمی، حسین (1380): سرمایه اجتماعی و مدیریت شهری، تهران: نشریه مدیریت شهری، شماره 7 .
- بورديو، پی‌یو (1380): نظریه کنش، مرتضی مردی‌ها، تهران: انتشارات نقش و نگار.
- بیرو، آلن (1370): فرهنگ علوم اجتماعی، ترجمه باقر ساروخانی، تهران: نشر کیهان
- بیکر، ترز(1377): نحوه ی انجام تحقیقات اجتماعی، مترجم هوشنگ ناییبی، تهران: انتشارات روش.
- بیکر، واین(1382): مدیریت و سرمایه اجتماعی، ترجمه مهدی الوانی و محمدرضا بیعی، تهران: انتشارات سازمان مدیریت صنعتی.
- پانتام، رابرت(1380): دموکراسی و سنت‌های مدنی، ترجمه محمد تقی افروز، تهران: نشر روزنامه سلام.
- تشرک، زهرا و محمدرضا(1381): نگاهی به سرمایه اجتماعی و توسعه ، تهران: دانشگاه علوم بهزیستی و توان‌بخشی، فصلنامه رفاه اجتماعی، شماره 4.
- تمدنی ، مجتبی(1382): بررسی شاخص از کیفیت زندگی دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی تهران جنوب و رابطه آن با نگرش دینی و پیشرفت تحصیلی دانشجویان، گزارش طرح پژوهشی.
- توسلی، غلام عباس(1381): سرمایه اجتماعی، ثروت نامرئی و جامعه مدنی. سمینار. ICSOR.

- توسلی، غلامعباس و پیراحری، نیر (1387): بررسی سرمایه اجتماعی درون گروهی و بین گروهی در میان شهروندان تهرانی. فصلنامه تخصصی علوم اجتماعی دانشگاه آزاد اسلامی خلیخال، شماره 19، صص: 35-58.
- چلیپی، مسعود (1384): جامعه‌شناسی نظم تشریح و تحلیل نظری نظم اجتماعی، تهران: نشر نی.
- حافظنیا، محمدرضا (1386): مقدمه‌ای بر روش تحقیق در علوم انسانی، انتشارات سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها (سمت)، چاپ سیزدهم.
- دهداری، طاهره (1381): بررسی تأثیر آموزش بر کیفیت زندگی بیماران با عمل جراحی قلب باز، رساله کارشناسی ارشد، دانشگاه علوم پزشکی، دانشگاه تربیت مدرس.
- ساروخانی، باقر (1375): درآمدی بر دایره‌المعارف علوم اجتماعی، تهران: کیهان.
- شارع پور، محمود (1385): سرمایه اجتماعی - مفهوم سازی، سنجش و دلالت های سیاست گذاری، سازمان مدیریت و برنامه ریزی مازندران.
- شارع پور، محمود (1379): سرمایه اجتماعی در حال فرسایش است (نقد و بررسی کتاب پایان نظم فوکویاما)، تهران: نشریه کتاب ماه علوم اجتماعی، شماره 36-37.
- شارع پور، محمود (1383): بررسی سرمایه اجتماعی در استان مازندران، سازمان مدیریت و برنامه ریزی.
- صالحی، مریم (1386): سرمایه اجتماعی شبکه و جنسیت: بررسی ویژگی های ساختی، تعاملی و کارکردی شبکه اجتماعی زنان و مردان تهران، نامه علوم اجتماعی، شماره 3: 95-63. تهران.
- علوی، بابک (1380): نقش سرمایه در توسعه، تهران: تدبیر، شماره 116.
- غفاری، غلامرضا و امیدی، رضا (1388): کیفیت زندگی، شاخص توسعه اجتماعی، تهران: انتشارات شیرازه.

فتحی سروش شیما صدیقی (1395) بررسی رابطه سرمایه اجتماعی و مصرف کالاهای فرهنگی در بین دانش‌آموزان مقطع متوسطه شهر دامغان، مجله تغییرات فرهنگی _ اجتماعی دوره 13، شماره 4 - شماره پیاپی 51 زمستان 1395 صفحه 72-53

فوکویاما، فراسیس (1379): پایان نظم و بررسی سرمایه اجتماعی و حفظ آن، ترجمه غلامعباس توسلی، تهران: انتشارات جامعه ایرانیان.
 فیشر، رافائل (1381): برنامه ریزی برای بهبود کیفیت زندگی، ترجمه محمدتقی زاده مطلق، فصلنامه جستارهای شهرسازی، شماره 1.
 گیدنز، آنتونی (1378): راه سوم (بازسازی سوسیال دموکراسی)، ترجمه منوچهر صبوری کاشانی، تهران: نشر شیرازه.
 محمودی، محمد (1384): سرمایه اجتماعی و سنجش آن، تهران: دانشگاه علوم بهزیستی.

مختاری، مرضیه و نظری، جواد (1389): جامعه شناسی کیفیت زندگی، تهران: انتشارات جامعه‌شناسان.
 هوشنگی، فرهاد (1375): کیفیت زندگی بیماران قبل و بعد از کارگزاری پسنکیر (باطری قلب)، پایان‌نامه کارشناسی ارشد روانشناسی بالینی، دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
 پرتال جامع علوم انسانی

- Ferrance .C : powers , M. (1985). Quality of life index : Development and propertied .adv narsci .vol (8):Pp.2-10 .
- Granove tter ,M (1983) . The strength of weak ties: A network theory revisited .sociology Theory ,Pp.201-233
- Halpern , D. (2005). social capital .London: polity press .
- Isham , jonathan and deepa . narayan and lant , prichett (1995) ,does participation improve performance ? Establishing cauality with subjective data . the world bank economic review9(2) : Pp.175-200
- kassa , s. (1992). measurment of quality of life in clinical trials , on cology .
- NeL . E . uys , HH. (1993). the effect of preparative teaching on the emotional attitude patients undergoing coronary by pass surgery curations.vol(1),NO(1):2-10.
- Puntnam , R .D .(2000). Bowling alone: The collapse and revival of American community. New york :touchstone Boolss.
- stone and Huges , J (2001). sustaining communications : An empirical investigation , of social capital in regional Australia. paperpresented to SEGRA 2001 fifth national conference 10-12 septsmber 2001 townsville.
- Schmit, R . (2002) . considering social capital in quality of life assessment :concept and measurement. social indicators research 58,pp403-428.
- sirgy ,j . etal (2000). A method for assessing residential satis faction with community –based services : a quality of life perspective , social indicatetors reaserch . vol 49, pp 279-316.

Testa , MA; Simonson DC. (1996). Assensment of quality of life outcome .N . Engl .j.Med .vol (334). Pp.835-840 .

uphoff ,N.(2000). undrers tanding social capital : Learning from the analysis and experience of participaton. In: Dasgupta ,p. and seragelding , I (eds), social capital : A multifaceted perspective.Washington,DC :the World bank.

Wellman, B.(1998):The Community Question Re-evaluated, in Power (Ed.), Community and the City, New Brunswick,NJ: Transaction Books

Modeling the Cause-and-Effect Relationship between Social Capital and Quality of Life
(Case Study: Residents of 2nd District of Tehran)

Mehdi Mokhtarpour,
Ph.D. Student of Sociology, West Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran

Parvin Farzanfar
Assistant Professor of Sociology, West Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی